

Nyílt hozzáférés a gyakorlatban

Jelen dolgozat az Open Access intézményi támogatásának a Szegedi Tudományegyetemen (SZTE) megvalósult gyakorlatát mutatja be, illetve azt, hogy az ezzel kapcsolatos könyvtári közreműködés milyen módon illeszkedik a Klebelsberg Könyvtár napi tevékenységébe és stratégiájába.

Tárgyszavak: nyílt hozzáférés, egyetemi könyvtár

Az *Open Access* (OA) lényegéről és módszereiről az elv megfogalmazása óta számos jó és alapos összefoglalás érhető el.¹ Az elmúlt több mint egy évtizedben széleskörűvé vált a nyílt hozzáférés igénye és eszköztára, illetve számos olyan mandátum született, amely elő is írja azt.² A *Horizon 2020* uniós kutatási és innovációs keretprogramnak általános elvévé lett úgy a tudomány eredményei, mint a kutatások során összegyűlt adatok tekintetében.³ A kapcsolódó dokumentumokban és szakirodalomban már nem is csupán nyílt hozzáférésről, hanem sokkal szélesebb spektrumról: a tudományos kutatás rendszerének átláthatóvá tételéről, nyitott tudományról, open science-ről esik szó. Az egyes tudományterületeken, még inkább egyes országokban kialakult szabályozások⁴ áttekinthetőségének biztosítására *2012-ben megfogalmazott európai bizottsági ajánlás* nyomán kialakított *Open Access Policy Alignment Strategies for European Union Research* (PASTEUR4OA) program az európai uniós tagállamok nemzeti OA-stratégiáinak és politikáinak harmonizálását kívánja elősegíteni⁵. A változásokra a kiadók is reagálnak: sokféle módon, de szinte kivétel nélkül beépítik üzletpolitikájukba a nyílt hozzáférést.

Hogy a könyvtáraknak feladataik vannak a tudományos kutatás eredményeinek nyílt disszeminációjában, az már-már közhely, mivel a tudományos kommunikációban az utóbbi évtizedekben történt és zajló változások szinte kezdettől fogva rákényszerítették az intézményt, hogy tartalommenedzselő szolgáltatásaival igazodjon ezekhez. Az elektronikus dokumentumok előállítás, feldolgozása, biztonságos tárolása, és elérésének hosszú távú biztosítása csak néhány azoknak az új kihívásokként emlegetni szokott tevékenységeknek a sorában, amelyeknek végzése nélkül a digitális világhoz való alkalmazkodás nem valósulhat meg, és

amelyeket tevékenységébe építve a könyvtár szerepe megváltozik.⁶

Ez a változás mostanra törvényi szinten fogalmazódik meg nálunk is. A nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény 14.§-ának meghatározása szerint az „állami egyetemi könyvtárak... ellátják az intézmény tartalomgazdai feladatait,...”⁷. A 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet 9.§ (1) pontja azután részletezi is ezeket az állami egyetemi könyvtárainak kiemelt feladatai között.⁸ Megvalósításukkal az intézmény a dokumentumok és információk gyűjtése, rendszerezése és szolgáltatása során szerzett tudást és tapasztalatot felhasználva a kutatási folyamat részesévé, a tudomány egyik menedzselőjévé válhat. Mit jelent ez a gyakorlatban? A szakirodalmi ellátás mellett támogatja a szerzőket a publikálás eszközeivel, összegyűjti és nyilvántartja a tudományos eredményeket, tudományometriai értékelésekhez szolgáltat adatokat. Ilyen módon részesévé lesz az egyetemi tudásvagyon létrejöttének, megőrzésének és disszeminációjának, a felhasználóközpontú szolgáltatásnak.

Nyílt hozzáférés az Szegedi Tudományegyetemen

Az elmúlt évek fontos fejlesztése volt a Klebelsberg Könyvtár *Contenta Repozitóriumrendszerének*⁹ kialakítása és folyamatos bővítése. Ez az adattár elsősorban az egyetemhez köthető dokumentumok elektronikus megőrzését és teljes szövegű szolgáltatását célozza meg, de ebben található a *DélmagyArchív*¹⁰ című, a Somogyi-könyvtárral és a Délmagyarország kiadójával közös projektként öt évvel ezelőtt, az újság száz éves évfordulóján indított vállalkozásunk, amely az elmúlt években a

régió ismert és népszerű szolgáltatásává vált, immár a 2000-es évhez közeledő tartalommal.

Az egyetemhez közvetlenül kapcsolódó dokumentumok között a szabályozásnak megfelelően gyűjtjük és tesszük elérhetővé a doktori disszertációkat. Szolgáltatást építettünk a karok számára a papíralapú szakdolgozatok retrospektív feldolgozására, és az utóbbi években már elektronikusan benyújtott diplomamunkák is hozzánk kerülnek. Analitikusan feltártuk a Szegedi Tudományegyetemen és annak jogelődeinél kiadott tudományos folyóiratokat, és ezek nagyobb része szerzői jogi szempontból tisztázottan, a szerkesztőségek hozzájárulásával nyilvánosan érhető el. Szintén hozzáférhető számos, az egyetem történetéhez kapcsolódó kiadvány. Kialakítottuk a Publicatio repozitóriumot, amelybe az egyetemi kutatók tölthetik fel frissen megjelent tudományos munkáikat. A Szegedi Tudományegyetem szenátusa 2013 decemberében fogadta el azt a határozatot, amely meghatározza, hogy mely esetekben kötelező az egyetem kutatóinak feltölteniük megjelent közleményeiket¹¹. Jelenleg 3600 felett van az elérhető művek száma. Adattárainkat regisztráljuk a megfelelő nyilvántartásokban, igyekszünk megszerezni a megfelelő minősítéseket, illetve szabványos protokoll segítségével arathatóvá tesszük nagyobb rendszerek számára¹².

Könyvtárunk a CrossRef ügynökséggel kötött szerződés alapján szolgáltat DOI azonosítót, első-

sorban a repozitóriumrendszerben elhelyezett dokumentumok, de igény szerint kurrens egyetemi folyóiratok részére is.¹³

A *Directory of Open Access Journals* (DOAJ) szerint jelenleg öt OA-folyóirat köthető az egyetemhez.

Open Access publikálás

A Szegedi Tudományegyetem vezetése az elmúlt évben újabb jelentős lépést tett az OA melletti elköteleződés útján: 2015-ben 70 milliós kutatóegyetemi forrást különített el a kutatók OA-publikációi megjelenésének támogatására. A finanszírozás elvi és gyakorlati módszertanának kidolgozására a Klebelsberg Könyvtár munkatársait kérte fel.

Előkészítésként tanulmányban foglaltuk össze magunk és az egyetemi döntéshozók számára a nyílt hozzáférésű publikálás támogatásának jelenlegi külföldi és hazai gyakorlatát és módszereit, illetve tettünk javaslatot az SZTE-n megvalósítható modellre¹⁴, az egyetemi munkamegosztásra és az eljárásra. Az igények feldolgozása, a kiadókkal való kapcsolattartás, a döntés előkészítése, a publikációk és az idézettségi adatok követése, a kerek nyilvántartása a könyvtárban történik, a döntést a tudományos rektorhelyettes hozza meg. A kérések kezelésére a program indulásakor készült egy, a teljes ügymenetet lefedő, online kezelhető elektronikus rendszer (1. ábra).

SZTE Klebelsberg Könyvtár - OpenAccess

6722 Szeged
Ády tér 10.
+36 (62) 546-633

Regisztráció

A kéziratot csak az SZTE támogatás elnyerését követően nyújtsa be a folyóirathoz, különben nem az SZTE támogatásával történik az APC kifizetése, hanem a szerzőnek kell az összegről gondoskodni más forrásból.

Email cím:

Jelszó:

<http://szerzoknek.ek.szte.hu/tamogatott-oa-publikalas-lepesei/>

OpenAccess ©SZTE Klebelsberg Könyvtár

1. ábra Elektronikus igénylőlap (igenylo.jpg)

A projekt jelenleg a tudományos publikációk megjelenését támogatja, olyan módon, hogy átvállalja – a program indulásakor teljesen, a közelmúltban megváltozott szabály alapján részben – a szerző(k)től az *article processing charge* (APC) kiengedését. Munkatársaim felmérték, hogy mely kiadók kínálnak az intézményeknek ún. membership program keretében lehetőséget intézményi szerződés megkötésére. Ilyen megállapodás alapján bizonyos kiadók esetében némi engedmény iselérhető az APC-k tekintetében, de az egy-egy cikk megjelenéséhez szükséges adminisztráció és átfutási idő mindenképpen csökken. A tagintézmény az esetek többségében dönthet arról, hogy előzetesen befizetett depozitból, vagy az intézmény mérete alapján megállapított éves tagdíjból egyenlíti-e ki a megjelenések díját. A kiadók kiválasztásánál több szempontot is érdemes mérlegelni. Mi megvizsgáltuk egyrészt az egyes kiadók ajánlatait, az OA-programjukban érintett folyóiratok mennyiségét, illetve a kedvezmény mértékét. A *Web of Science* és a *Magyar Tudományos Művek Tára* (MTMT) alapján összeállítottuk az SZTE-hez kapcsolható szerzők kiadók szerinti statisztikáját, hogy lássuk: hol publikálnak legtöbbször. Mindezek alapján a *Springer-BioMed Central*-t¹⁵ és a *Wiley Open Access Journals*-t¹⁶ javasoltuk kiválasztásra, illetve előkészítettük az egyetem velük kötendő szerződését.

A megjelenés támogatása feltételekhez kötött. A kedvező elbíráláshoz szükséges az, hogy a szerző (több szerző esetén az első/két másik, illetve a levelező szerző) munkaviszonyban álljon az egyetemmel, és ez az *affiliáció*, valamint az egyetemhez köthető e-mail cím szerepeljen a publikáción is. További elvárás, hogy a szerző(k) műveinek MTMT-s regisztrációja legyen naprakész, illetve publikációinak feltöltése az egyetemi repozitóriumba legyen az SZTE szenátusi határozatának megfelelő. A támogatás jelen pillanatban tisztán OA-típusú folyóiratokban való megjelenéshez ítélt meg, és döntési szempont azok szakmai színvonala is.¹⁷ Rendkívül fontosnak tartjuk az esetleges predátor-folyóiratok kiszűrését.

A program 2015 októberében indult. Március elejéig 69 kérés érkezett, amelyek nagyobb része (47) elfogadták¹⁸. A cikkeknek majdnem a fele a *Springer-BioMedCentral* folyóirataiban jelent meg (21), a legtöbb támogatást az SZTE ÁOK igényelte (39). A Springerrel kötött szerződés alapján feltöltött első letéti összeg öt hónap alatt elfogyott, a cikkenkénti 15%-os árengedmény kb. három további cikk megjelenését tette lehetővé.

Az első hónapok tanulságai alapján¹⁹ néhány kisebb változtatást javasoltunk a feltételekben és az eljárásrendben, illetve indítványoztuk a Springer-szerződés meghosszabbítását, valamint – több, ide irányuló publikációs igénylés alapján – egy további szerződés megkötését a *Public Library of Science* (PLOS) kiadóval²⁰. A források gazdaságosabb felhasználása érdekében áprilistól megosztott támogatási modellre állt át az egyetem. További változás, hogy a folyóiratok értékelésénél nem impaktfaktort, hanem – a *Thomson Reuters szakterületi folyóiratrangsor* mellett – a *Scimago Journal & Country ranking* szempontjait alkalmazzuk.

A nyílt hozzáférés támogatásának kiterjesztésére tett további javaslatunk volt egy olyan platform kialakítása és szolgáltatása, amely alkalmas az egyetemen kiadott tudományos folyóiratok kiadásának menedzselésére.

A programhoz kapcsolódó információk meglehetősen gyorsasággal váltak ismertté az egyetemi polgárok között. Természetesen igaz az is, hogy a pozitív, támogatást jelentő hírek gyorsabban terjednek, de talán nem tévedek, ha ebből a szempontból nem (sem) tekintem elhanyagolhatónak az elmúlt években a könyvtári szolgáltatásokkal kapcsolatos információk terjesztésében, a felhasználóképzésben, az oktatásban végzett könyvtárosi munkát. Lassan egy évtizede, hogy kialakítottunk egy szakreferenci csapatot – vannak, akik „beágyazott könyvtárosnak” nevezik őket –, és pontosan körvonalazódott az itt dolgozó kollégák tevékenysége, akik az „Ön könyvtárosaként” a karokkal, azok egységeivel, illetve személyesen a kutatókkal-oktatókkal vannak közvetlen kapcsolatban.²¹ Kialakult és bejáratott kommunikációs csatornák biztosítják – természetesen területenként más-más módon – a dialógust. Ilyen módon könnyebben elérjük az érintetteket mindazokkal a szolgáltatásokkal is, amelyekkel a könyvtár a kutatási és publikációs folyamathoz hozzájárul. Ezek skálája igen széles, az online források megismertetésétől szakspecifikus kutatás-módszertani oktatásokig, hivatkozáskezelők használatának bemutatásától különféle, döntés-előkészítésekhez szükséges, tudományometriai adatok szolgáltatásáig, vagy akár az értékeléshez használható eszközök teszteléséig. A fenti tevékenységeket jól egészíti ki az MTMT elmúlt öt-hat évben bejáratódott rendszere, amelyet 2013 óta szenátusi határozat szabályoz, és amely az adatellenőrzés és az adatbázis naprakészen tartása mellett számos képzést, oktatást és személyes kapcsolattartást is jelent.

Mindezek és a korábban említett tevékenységek nagyon szorosan összefüggenek egymással, sokszor egymásból következnek, annak ellenére, hogy az esetek többségében a könyvtári munkamegosztás különféle területein, projektszerűen folynak. A tapasztalatok és a feladatok sokasodtával jól látható, hogy ezek még fokozottabb összehangolására, a nem túl távoli jövőben pedig akár a szervezet struktúrájában a jelenleginél kompaktabb módon való megjelenítésükre, újradefiniálásukra lehet szükség. Az erről való gondolkodásnak első kézzelfogható jele a *Szerzői Eszköztár*²² címet viselő új szolgáltatásunk, amely számos munkatársunk együttműködésével és a közvetlen kommunikációra is lehetőséget adva szolgáltat híreket, információkat négy nagy témakörben. Ezek az MTMT, a repozitóriumok, a tudománymetria, és az open access. A szolgáltatás, amely mellett a gyorsabb kommunikáció érdekében Facebook-csoport is működik, gyorsan nép-

szerűvé vált,²³ tematikus bővítését tervezzük (2. ábra).

A Szegedi Tudományegyetem szenátusának 2013-ban, a tudományos munkáknak Publicatio repozitóriumában való – lehetőleg nyílt hozzáférést biztosító – elhelyezési kötelezettségét kimondó határozata egyfajta OA-mandátumnak, legalábbis kezdeménynek tekinthető. Az azóta eltelt időszakban sok tapasztalatot szereztünk, számos jó gyakorlatot megismertünk e téren. Mindez alapot adhat arra, hogy az egyetem döntéshozóival további konzultációt folytassunk – például a Pasteur4OA ide vonatkozó ajánlásai alapján²⁴ – az egyetemi OA-politika kereteinek és tartalmának pontosítása, stratégia kialakítása, illetve egy, az egyetemi elköteleződést a jelenlegi szabályozásnál erőteljesebben kifejező, és az egyes résztvevők ebben való szerepvállalását is tükröző egyetemi politika kialakítása érdekében.

2. ábra Szerzői Eszköztár: <http://szerzoknek.ek.szte.hu/> (szerz_eszk.jpg)

Hivatkozások

- ¹ A legfontosabbakat ld. pl. az DEENK által működtetett Open Access-felületen: <http://www.open-access.hu/irodalomjegyzek>
- ² A *Science-Metrix* 2013-ban készült nagy tanulmánya az európai mandátumokkal kapcsolatos felmérés eredményeiről: www.science-metrix.com/pdf/SM_EC_OA_Policies.pdf

- ³ https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/sites/horizon2020/files/FactSheet_Open_Access.pdf
- ⁴ <http://roarmap.eprints.org/>
- ⁵ HOLL András: PASTEUR4OA – projekt az Európai Unió Open Access politikáinak összehangolására. *TMT* 61 (2014) 9. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5946&is_sue_id=563

- ⁶ Talán az első magyar nyelvű cikk ezzel kapcsolatban: Sennyey Pongrácz - Kokas Károly: *Könyvtárak a há-
lózásban*. TMT 58(2011) 10. [http://tmt.omikk.bme.hu/
show_news.html?id=5548&issue_id=531](http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5548&issue_id=531); Az OA kér-
dése és a könyvtári szerepvállalás számos szakmai
találkozóhoz is témája, pl. legutóbb: 2016. március 2-
3. *Nyitott tudomány a magyar tudományos életben*
(EKK – OpenAir) [http://ekk.org.hu/content/
nyitott-tudomany-magyar-tudomanyos-életben-eloda_sok](http://ekk.org.hu/content/nyitott-tudomany-magyar-tudomanyos-életben-eloda_sok);
Networkshop 2016. március 29. - 2016. április 1., Deb-
receni Egyetem
- ⁷ [http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?
docid=A1100204.TV](http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100204.TV)
- ⁸ [http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?
docid=A1400030.EMM](http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1400030.EMM)
- ⁹ <http://contenta.bibl.u-szeged.hu/>; ~3,5 millió oldal
- ¹⁰ Két bejáráttal:
<http://www.delmagyar.hu/delmagyararchiv/>;
<http://dm.ek.szte.hu/szteda/delmagyar?p=0>
- ¹¹ „Az SZTE-hez kapcsolódó tudományos és művészeti
publikációk ill. alkotások tárolása a Publicatio
repozitóriumban”:
[ww2.bibl.u-szeged.hu/images/stories/szte/mtmt
_tudomanyometria/ SZTE-Publicatio-szenatusi-
hatarozat.pdf](http://ww2.bibl.u-szeged.hu/images/stories/szte/mtmt_tudomanyometria/SZTE-Publicatio-szenatusi-hatarozat.pdf)
- ¹² A Doktorit és Publicatio-t a BASE és az MTA KIK, a
Dokorit ezen kívül a DART-Europe aratja, mindkettő
az MTMT által minősített repositórium; a Bodza-alapú
adatbázisoknak közös keresőt hoztunk létre ([http://
opac3.bibl.u-szeged.hu/szteda/contenta?p=0](http://opac3.bibl.u-szeged.hu/szteda/contenta?p=0))
- ¹³ pl. Acta Cybernetica
(<https://www.inf.u-szeged.hu/kutatas/acta-cybernetica>)
- ¹⁴ HOCZOPÁN Szabolcs – MESKÓ Eszter – MOLNÁR
Tamás: *Az Open Access Támogatás intézményi tá-
mogatása*. Szeged, 2015. Elhangzott az Egyetemi
Könyvtárigazgatók Kollégiumának 2015. május 21-i
OA-fórumán
- ¹⁵ [http://www.biomedcentral.com/publishing-services/
membership](http://www.biomedcentral.com/publishing-services/membership)
- ¹⁶ [http://www.wileyopenaccess.com/details/content/
12f25e2eb76/Institutional-and-Funder-Accounts-and-
Discounts.html](http://www.wileyopenaccess.com/details/content/12f25e2eb76/Institutional-and-Funder-Accounts-and-Discounts.html)
- ¹⁷ Impaktfaktor+Thomson Reuters szakterületi folyóirat-
rangsor
- ¹⁸ Az elutasítások okai: nem megfelelő színvonalú
folyóirat, MTMT-s kötelezettség nem teljesítése,
predátor folyóirat (4), hibrid folyóirat, ill. adminisztrá-
ciós problémák.
- ¹⁹ KEVEHÁZI Katalin: *Beszámoló a Szegedi Tuda-
ományegyetemhez kapcsolódó Open Access publiká-
ciós tevékenység támogatásáról* (szenátusi jelentés,
2015. december)
[http://szerzoknek.ek.szte.hu/szenatusi-beszamolo-az-
open-access-publikacios-tevekenyseg-tamogatasarol/](http://szerzoknek.ek.szte.hu/szenatusi-beszamolo-az-open-access-publikacios-tevekenyseg-tamogatasarol/)
- ²⁰ <https://www.plos.org/>
- ²¹ MESKÓ Eszter: *Egy könyvtár - tizenkét kar: az SZTE
Egyetemi Könyvtár szakreferensi rendszere*. TMT 57.
(2010) 4.,
[http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5308&is-
sue_id=514](http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5308&issue_id=514)
- ²² <http://szerzoknek.ek.szte.hu/>
- ²³ Az oldalnak 2015. szeptember 1. óta több, mint 8 700
látogatója volt. Visszatérő látogatók aránya: 33%, új
látogatók: 66%. Bejegyzések a honlapon: 53 db leve-
lezés: 105 db, „SZTE-s szerzők – hírek, segítség, kö-
zösség” csoport: 143 tag
- ²⁴ [www.pasteur4oa.eu/sites/pasteur4oa/files/
resource/INSTITUTIONS_POLICY%20GUIDELINES
_FINAL.pdf](http://www.pasteur4oa.eu/sites/pasteur4oa/files/resource/INSTITUTIONS_POLICY%20GUIDELINES_FINAL.pdf)

Beérkezett: 2016. IV. 6-án

